

20. Державне управління та державна служба : словник-довідник / уклад. О. Ю. Оболенський. - К. : КНЕУ, 2005. - 480 с.
21. Державне управління : словник-довідник / уклад. : В. Д. Бакуменко (кер. творч. кол.), Д. О. Безносенко, І. М. Варзар та ін. ; за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. - К. : Вид-во УАДУ, 2002. - 228 с.
22. Босак О. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі. - Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10bozuds.pdf>
23. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda / G. Bouckaert. - Berlin : Duncker & Humblot, 2002.
24. Бакуменко В. Д. Теоритичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. - К. : Міленіум, 2003. - 256 с.
25. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. - К. : НАДУ, 2010. - 820 с.

УДК 321.323:3

Черленяк І.І.,

доктор наук з державного управління,
професор кафедри міжнародного бізнесу
та світової політики ЗабДУ

Державне управління та державницька еліта

У статті розглянуто взаємодію між космополітичною та державницькою елітою в транзитній країні. Досліджуються причини повільної самоорганізації державницької еліти в Україні.
Ключові слова: державне управління, еліта, самоорганізація, ефективність.

Черленяк И.И. Государственное управление и государственная элита

В статье рассмотрено взаимодействие между космополитической и государственнической элитой в транзитной стране. Исследуются причины медленной самоорганизации государственной элиты в Украине.
Ключевые слова: государственное управление, элита, самоорганизация, эффективность.

Cherlenyak E.E. Public administration and statist elite

The article discusses the interaction between cosmopolitan and statist elite in the transit country. Investigates the reasons of the slow self-organization of statesmen elite in the Ukraine.
Key words: public administration, elite, self-organization, efficiency.

Постановка проблеми. У розвинутих капіталістичних країнах, таких як, наприклад, Англія та ФРН, еліта має далекоглядні економічні, ресурсозберігаючі, геополітичні, культурні, наукові та інші інтереси, які вдало артикулюються елітою керівному персоналу цих країн. Це створює здорове підґрунтя розвитку згаданих країн із урахуванням потреби розширення ємності внутрішнього ринку та покращення якості соціального капіталу всього суспільства. Державницька позиція усіх еліт цих країн є передумовою якісного формування змісту державної політики та раціонального державного управління в суперечливому зовнішньому змінному оточенні. В такій транзитній країні, як Україна ситуація суттєво інакша. Фінансово-економічні та політико-владні кризи та послідовно "чергові" етапи зниження рівня ефективності державного управління, конкурентоздатності соціально-економічної системи та якості суспільного розвитку в процесах квазіреформування стали наслідком незадовільного рівня стратегічного управління державотворчими та суспільними процесами. Що, зокрема, свідчить про недостатній обсяг та якість підготовки до державного будівництва та державного управління груп та персон, що "обтяжені" багатством, владою та впливом, тобто тих груп, які в демократичних капіталістичних країнах відіграють роль суспільної еліти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми місця, ролі, значення та функцій еліти в усталених соціально-економічних системах капіталістичних держав досліджували Вільфредо Парето, Гаєтано Моска, Роберт Мішельс, Карл Манхейм, Хосе Ортега-і-Гассет, Райт Міллс [1-8]. Проблеми організації процесу форму-

вання політичної еліти на пострадянському політичному просторі досліджували В.Г. Кремень, В.В. Ільїн, С.В. Пролеєв, М. Шульга, О.Крюков, Т.Ріктор [9-13]. Питання особливостей формування політичної культури еліти в Україні глибоко та змістовно охарактеризовано в роботах видатного українського соціолога політики та влади М.Пірен. Проблеми та завдання формування вітчизняної державно-управлінської еліти в контексті прикладної компетентності керівних кадрів розкрито в роботах Н.Нижник, Н.Гончарук, Л.Пашко [14; 15]. О.Крюков досліджував проблему політико-управлінської еліти України як чинника державотворення. У роботі "Владна еліта" М. Шульга доходить висновку, що на сьогодні у населення України склався переважно негативний образ владної еліти. Він вважає, що через це еліта не може відтворювати всі важливі соціальні ролі та функції, які вона виконує у стабільному суспільстві: ролі референтної групи, взірця суспільної поведінки, морально-психологічного мобілізатора та провідника мас. Між елітою і народом утворилося величезне відчуження, зв'язки між ними розірвані, довіру людей до еліти втрачено [9, с. 49].

Невирішені частини загальної проблеми. Виникає низка таких наукових і державно-політичних питань: чому для транзитної української держави не спрацьовують традиційні механізми державотворення через самоорганізацію та розвиток вітчизняної державницької еліти; чи формується еліта в Україні в цивілізованому трактуванні цієї категорії, яка в Україні "еліта за змістом" та "еліта за позицією"; яке співвідношення між державницькими елітами, контрелітами та антидержавницькими елітами; які перспективи країни в контексті еліти і державотворення. Яке співвідношення між суспільною елітою в цілому, елітою сфер науки, культури, технологічних сфер та політичною і владною елітами? Чому і далі правомірними є твердження відомого українського соціолога М.Пірен: "українська політико-владна еліта утримує себе на ілюзорній картині діяльності. Вона визнає не громадян, а депутатів: навіює, підтримує та експлуатує штучну систему цінностей, замість того, щоб бути обслуговувачем реальних суспільних потреб та долати виклики у глобалізованому світі" [10, с. 43]. Які сьогодні функції та завдання багатих верств України в укріпленні її державності?

Метою роботи є дослідження причин повільної самоорганізації державницької еліти в Україні, незначного її впливу на систему державного управління та можливих джерел модифікації такого стану.

Виклад основного матеріалу. Для тих країн, у яких еволюція державності та соціально-економічний розвиток відбувався природно (не розглядаємо племінний та рабовласницький етапи): а) етап "парадів" рицарської гідності раннього феодалізму; б) етап відродження соціальності та громадянської гідності в "пізньому" феодалізмі; в) органічна модернізація, розвиток капіталізму талантами співвітчизників та збагачення більш талановитих і винахідливих, - проблема становлення та кристалізації еліт на базовому рівні вирішена уже завдяки саме цим трьом етапам. Історично зручними еталонними прикладами формування та класифікації державницьких еліт на цих етапах може служити монархічна Англія та "людовіканська-бонапартистська-республіканська" Франція, які зуміли виробити історично обґрунтовані механізми і становлення, і оновлення еліт, які і сьогодні ще значною мірою відповідні сучасним цивілізаційним викликам державотворення. (Хоча і там це не відбувалося повністю без революційної напруги). В таких країнах і феноменологічно зрозуміло: хто є еліта загалом, хто є державницька еліта зокрема.

Для постсоціалістичних країн із постійно незавершеним етапуванням від державно-авторитарного соціалізму до капіталізму "з людським" або "з нелюдським" обличчям) механізми становлення еліт ще лише починають формуватися. На жаль, для таких транзитних країн: "суперечності сучасного глобалізованого розвитку суспільного буття поставили на порядок дня проблему з'ясування причин поширення поведінкових збочень в середовищі еліт та соціально-політичних негативів (корупція, бюрократичні прояви, рейдерство, судово-кримінальні розбірки серед високопосадовців), що створюють умови неповаги до еліти, в суспільстві пониження довіри народу не тільки до корумпованих чиновників, але й до владних інститутів, силових структур" [10, с. 44].

Вивчення праць авторів, які досліджували проблему якості, цінностей, структури та функцій еліти в класичному та некласичному соціологічному підході, виявляє множинність теоретичних трактувань поняття "еліти", свідчить про труднощі виділення однозначних критеріїв належності групи або особи до еліти [3-7]. Формально дещо простіше окреслити тео-

ретично зміст понять "політична" або "політико-владна еліта". Зміст поняття "політична еліта" визначається сучасними дослідниками багатопланово. Смісл суттєво залежить від стержневого концептуального підходу. Найбільш суттєвими, стержневими, на сьогодні є: а) позиційний (феноменологічний, структурний, організаційний), у рамках якого належність чи неналежність індивіда чи групи до еліти визначається за їх становищем в офіційній соціально-політичній структурі суспільства; б) функціональний, згідно з яким до зазначеної категорії належать люди, які приймають політичні рішення або роблять істотний вплив на їх прийняття (даний підхід розділяє поняття "формального" і "дійсного" носіїв влади); в) рецептуальний, що виділяє як найважливіший критерій "елітарності" тих чи інших груп населення політичну впливовість; г) економічний, прихильники якого при порівнянні елітних позицій особливо увагу приділяють доступу до засобів виробництва.

Ми як особливо важливі для транзитної країни напрями в дослідженні політичної еліти артикулюємо д) поведінковий, е) ціннісний підходи.

У нашій постсоціалістичній країні, в якій політика і бізнес є взаємозамінними і взаємодоповнювальними механізмами збагачення окремо взятих індивідів, поняття "еліта" і суспільством, і політологами, і засобами масової інформації і багатьма науковцями поняття еліта трактується насамперед вузькопозиційно (феноменологічно). У вузькому феноменологічному трактуванні "у нас" еліта - це "особлива позиція" персон, зайнятих політико-владною діяльністю та бізнесом, забезпечених взаємовигідним "доступом до рішень" перших керівників (держави, регіонів тощо) та фінансово-економічних ресурсів. Таке трактування, яке "здобувачі" перетворюють у власну практику діяльності, не є досить конструктивним з огляду на стратегічні потреби формування функціональних ролей еліти в державному будівництві. В цілому проблема якостей еліти та проблема самоорганізації еліти в країні суспільного транзиту є евристично глибокою проблемою, що виходить за рамки не тільки феноменологічного, але і за рамки функціонального підходу. Хоч функціональний підхід дозволяє формулювати багато корисних тверджень стосовно функцій та обов'язків еліти, але ми розглянемо ці питання в функціонально-компаративістському та ціннісно-поведінковому ракурсах.

Вітчизняні та російські науковці на базі феноменологічного підходу, досліджуючи проблему "елітотворення", розглядають аспекти творення політичної, владної еліти за рахунок процесу трансформації старої "номенклатурної еліти" та за рахунок рекрутування владно-політичними лідерами партійних холдингів нових облич у своє оточення. Тобто розглядають насамперед проблему практики організації еліти політико-правовими та політико-економічними рішеннями діючої влади. Проблема самоорганізації якості еліти дослідниками майже не розглядається. Проте саме для транзитної країни самоорганізація "об'єму" та якості еліти має не менше значення та актуальність, як проблема "організації еліти" діями керівників держави. Самоорганізаційні процеси визначають становлення, якість та функціональну конкурентоздатність реальних еліт. Але в Україні самоорганізація поки що державницької еліти не відбувається. Одне із важливих джерел проблем України, що перешкоджають посиленню її економіки та державності в тому, "що номінальна українська еліта на сьогодні є квазіелітою, нездатною виконувати свою суспільну функцію [13, с.143]. Питанням збереження державності є можливість самоорганізації умов становлення державницької еліти. Не "національної еліти" як способу декоративного позиціонування багатіїв, а державницької за цінностями та за поведінкою еліти усіх етносів, що складають народ України.

Ми виходимо з такої самоорганізаційної концепції, у якій в суспільстві існують та на суспільство діють щонайменше три автономні простори влади: політична влада, економічна влада, влада ідей та ідеологій. В кожному із цих просторів є підстави, потреби та умови формування еліт. Але самоорганізація якості еліти відбувається лише за рахунок рівносильної взаємодії усіх трьох просторів. Приймаємо, що для цілей науки державного управління найбільш раціональним є застосування "інтегративного" підходу теорії еліт, в якому допускається, що існує та постійно виникає множина підстав та альтернатив для формування особистостей і груп еліти. Ці підстави та альтернативи обумовлюються функціональними і структурними особливостями соціуму та державності. Необхідною компонентою даної концепції стає аналіз взаємодії еліти з навколишнім її середовищем, що включає в себе як владну, соціальну, економічну, ідеологічну сфери, так і інші сфери суспільних відносин. Інтегративний підхід до "теорії еліт"

є актуальним насамперед для транзитної країни, в якій не цивілізовано "традиційно", а ситуаційно змінюється як політика, цінності, мораль, спосіб ведення бізнесу, так і умови формування та відтворення еліт силами влади.

Враховуємо те, що відомі фахівці наук: політологія, соціологія, державне управління розглядають таку соціальну конструкцію, як "еліта" одним із найважливіших джерел державотворення [1; 2; 8; 11]. Враховуємо і те, що для транзитної Української держави ті соціальні групи, які зачисляють себе до еліти, не стали джерелом державотворення [12]. Більше того, представники деяких таких груп виступають проти самостійної державницької позиції України, деструктивними законопроектами та законами руйнують логічну замкненість національного інформаційного та ідеологічного простору, використовують деструктивні важелі протиставлення українських територій "Схід-Захід", педалюють демонтаж вітчизняних ще більш-менш високотехнологічних виробництв, пропонують позбутися національної державної символіки, звизити до провінційного рівня обсяг уживаності державної української мови та українськомовної освіти.

Витоки такого стану речей мають історичне пояснення, але не мають цивілізаційного виправдання. Сьогодні однією із найважливіших ознак-якостей еліти стає не цивілізаційний космополітизм "еліто-належності" "до Парижа", "до Москви" чи "до Єрусалиму" та геополітичне "всепрощення" за політико-силові ляпаси, - а державницькі орієнтири, державницька позиція верхівки політичної та економічної влади. Мова йде про те, що умовою збереження транзитної держави є становлення державницької еліти власної. Власної, а не подарованої "звиче" Брюсселем, Вашингтоном чи Москвою. Більше того, необхідним є становлення системи еліт державницьких переконань із власними системами цінностей та гідності. Державницька еліта - це та еліта, для якої основною цивілізаційною цінністю є посилення конкурентоспроможності власної (титульної) держави в світопросторі інших цивілізованих держав. Як через особисте збагачення елітних персон "в потрібну годину". Так і через вміння елітних персон відмовитися від "секундної" власної вигоди в потрібну хвилину заради суспільного. Механізми генерування таких якостей вітчизняної еліти ще не сформовані в тріаді суспільство-економіка-ідеологія та навіть за смислами і не "класифіковані" за корисними для прогресу країни достатньо раціонально.

Причини та джерела такого стану справ в рамках самоорганізаційної концепції можна і потрібно виявляти та аналізувати. Одне із джерел указанного стану в тому, що економіко-фінансова верхівка "поточного" українського суспільства самоорганізувалася не в ході роботи "учасників" цієї верхівки в розбудові економіки та інститутів держави, а скоріше в процесах напівлегальної співучасті в банкрутстві державних підприємств, аграрної сфери, державних банків та галузей вітчизняної економіки. Тобто утворилися та "зросла" не на креативних самоорганізаційних, а на деградаційних процесах руйнування. Що не може формувати високі цінності персони, необхідні для становлення її як представника еліти. Згодом економічна влада "лікідаторів" сформувала і політичну владу за своєю подобою. А фактична еліта гуманітарно-культурної сфери ("квіт інтелігенції"): наукової, інженерної, аграрної, художньої, музикальної тощо) не змогла перетворитися в одну з еліт новітньої Української держави та чинників влади. Цей процес негативної самоорганізації інтелігентів відбувся не за нестачі в індивідів з групи інтелігентів-інтелектуалів цінностей та креативності, а внаслідок невміння та нездатності виборювати доступ до ресурсів. Внаслідок недостатньої наполегливості чи фальшивої скромності та невміння домовлятися, об'єднуватися, боротися за свої та за суспільні інтереси.

"Інтелігенти" відстали, не змогли самоорганізуватися, оскільки горнилом "вищих" владно-політичних кадрів і в УРСР, і в Україні було і є поле політичних інтриг та політичних змов. У такому руслі кувалися у керівного персоналу КПРС та КДБ відповідні якості: здатність витримувати інтриги, створювати інтриги, блокувати та обігравати суперників та конкурентів. Так і нині "куються" у керівного партійного персоналу партій - послідовниць КПРС якості "еліти". Більше того, ситуація навіть погіршується. Сьогодні найважливішими якостями для підйому на кар'єрній драбині стають не ресурси інтелекту, добропорядності, патріотизму, трудолюбства. Найважливішими ресурсами особистості, яка робить кар'єру в політичній партії та, відповідно, далі і у владі, стає ресурс агресивності, ресурс підступності, ресурс лакейства, ресурс групування в неформальні структури злочинного характеру тощо. Конкуренція в основно-

му саме цих ресурсів на шляху формування та оновлення кадрового складу структур представницької, законодавчої, виконавчої влади, керівництва партійних структур спотворює первинний смисл політичної активності політичних партій, підмінє суспільну місію політичної партії приватно-еґістичними та корпоративно-еґістичними "місіями". Блокує процес державницького еліто-творення.

Спосіб та зміст "переходу" від УРСР до "соборної України" визначили позиція та альтернативи реалізації інтересів владно-політичної номенклатури ЦК КПУ та "КГБ" УРСР. А ця номенклатура по свої природі була і є "космополітично" орієнтованою на Кремль. Номенклатура, яка зайняла владно-елітні позиції в Україні, замість того, щоб розробити відповідні цивілізаційним викликам та світовим стандартам інститути функціонування соціального ринкового господарства постіндустріальної фази капіталізму, вдалася до примітивізації економічного, політичного та соціо-гуманітарного простору України аж до феодално-ремісничого рівня. І це спотворило смисл та зміст місцевого "українського" поняття "еліта" за рахунок створення негідних механізмів відбору до "верхів". Що далі спотворило і саме розуміння категорії "українська еліта". А відмінності розуміння нашим суспільством категорії та суті феномену "еліта", "владна еліта", зокрема від цивілізованого європейського розуміння, є одним із джерел поточних невдач України на шляху державного будівництва. Адже "діюче" розуміння смислу "еліта" суспільством створює можливість "не патріотичним" "по шукачам" до стану еліти будувати зручні для себе механізми відбору.

Сьогодні в умовах українського модерного державотворення знову (як на початку ХІХ ст. в країнах модерної західної цивілізації) виникає питання: а за якими ж критеріями суспільству (чи владі?) визначати кращих, елітних? Адже коли коло наближених до влади добирається "в конкурсі талантів" за агресивністю, аморальністю, вмінням обходити "Закон", "вмілою" корупційністю, улесливістю, дотримання кругової поруки хабарників та казнокрадів, то здатна виникнути і самоорганізуватися тільки псевдоеліта, яка відразу ж у докапіталістичних умовах перехідної економіки намагається стати псевдо-аристократією (олігархією). Парадокс суспільного сприйняття: "капіталіст" є поняття лайливе, образливе, а "олігарх" - похвальне, гоноровите.

Псевдо-еліта перехідного суспільства намагається "наслідувати" ознаки "справжньої аристократії людовіканської епохи" насамперед тому, щоб не визнати свою первородну вину, щоб внести "самовиправдувальний" "генеалогічний смисл" у свою аморальну та суспільно ірраціональну поведінку злочинного накопичення "першого мільйона" та наступних мільйонів. Внести "генеалогічний" смисл, "місіонерський шарм" у "свою лінію" повсякденних та стратегічних дій захоплення суспільного багатства, щоб якимось виправдати свою антисуспільну, антинародну поведінку перед тим самим суспільством, ним покореним. Високий "генеалогічний смисл" свого антисуспільного існування псевдоеліта бачить у "передачі" "наприватизованого" в спадок.

В перехідному суспільстві демократичного вибору еліта поступово може самоорганізуватися в різних сферах. Однією із сфер соціальної дії, де енергійні особи можуть себе швидко проявити, - це партії. Необхідно відмітити, що на сучасному етапі в Україні не стільки партії формують "еліти", як "псевдоеліти" формують під себе партії. В державі посттоталітарного типу еліта як об'ємна інтелектуально-моральна група лише починає формуватися. Але самоорганізаційна ієрархізація суспільства "приватизаційного етапу" привела до того, що місце еліти в нашій країні є вже не пустим. Хто і як зайняв це місце? Який вклад "мешканці елітного поверху" внесуть у справу розвитку країни? Сьогодні це важливі питання державного управління.

Третя хвиля цивілізації [16] вносить нові компоненти в зміст еліт та в критерії і механізми відбору до еліт. Відбулася часткова зміна цивілізаційного розуміння "еліта" і в сучасному західному цивілізаційному суспільстві (яке кваліфікується за смислом концентрації виробництва інформаційної вартості як інформаційного суспільства (суспільства знань)). Сьогодні, в першу чергу, важливий критерій відбору до еліт - це високий професіоналізм та працездатність осіб, які обрали політику, бізнес, адміністрування видом професійної діяльності. Україна ж перебуває одночасно в усіх трьох хвилях цивілізації. Тому виникають парадокси. Інформаційно-інтелектуальна еліта (за ціннісним виміром) у країні існує, але за станом матеріального забезпечення не розвивається, а "виживає". "Виживаюча" інтелектуальна еліта не сприяє зрушенню якості псевдоеліти в напрямку до еліти, оскільки не здатна за існуючими критеріями відбору до

"владно-політичної когорти" проникнути в цю когорту. (Якщо проникає, то відразу кримінальними путями пов'язується.) Як інтелектуальну еліту "слабо" оплачують, так і "слабо" використовують владоможці. "Тримають" інтелектуальну еліту в країні для декорацій її цивілізованості та можливості "екзотики" публічного спілкування з нею в ЗМІ. У таких умовах поки що навіть політична квазіеліта в країні в значному обсязі не сформувалася. Цьому перешкоджає "депутатський бренд" діючого відбору до верхів. Належність до "елітного бомонду" передбачає наявність депутатського мандата, мільйонів на "Кіпрі", високого "міністерського" чину. Забезпечується їх досягнення через псевдодемократичні процедури. Вони формально демократичні, але за механізмом відбору корупційні: підкуп виборців та маніпулятивні технології, хабарі за посаду тощо. З піни "капіталізації" базару резервів народного майна та "розбазарювання" країни самоорганізувалася лише масштабна політична та економічна псевдоеліта. (Російські дослідники часто вживають поняття ерзац-еліта.) Псевдоеліта сама себе відтворює у взаємодії із владою і бізнесом у матриці псевдоелітності-псевдоаристократії без взаємодії із суспільними запитами та потребами.

Псевдоеліта намагається перетворитися в замкнену касту, "аристократизуватися" в ранньофеодальному розумінні. І тут далі "природно" виникають анти державницькі тенденції: ранньофеодальна психологія завжди тяжіла або до васальства під більш сильного імперського сюзерена, або до сепаратизму, дроблення державної влади, дроблення державних ресурсів. Феодальна знать завжди ставила інтереси свого "єго" вище інтересів держави та суспільства. Цей психомотиваційний фактор відтворення псевдоеліт відображається на інші суспільні рівні і є одним із чинників деконсолідації українського суспільства. А без консолідації суспільства знову ж неможлива самоорганізація демократії. Групи псевдоеліти можуть використовувати для маскуванню своїх "феодальних" інтересів та цілей етнічний фактор, мовний фактор, релігійний фактор тощо. Псевдоеліту можна консолідувати тільки авторитарними методами. Всякі спроби демократичного управління псевдоелітою призводять до політичної, економічної роздробленості нашої держави.

Псевдоелітність партійно-політичних функціонерів та психоментальна криза персон, які "линуть" до влади, створює серйозні проблеми державного будівництва та державного управління. Найвагоміша проблема - це проблема "неможливості" самоорганізації фактичної демократії, ефективної економіки та зародження відповідних демократії соціальних ліфтів. А соціальні ліфти - еволюційні фактори ефективності економіки та державного управління.

У контексті взаємодії просторів самоорганізації цивілізаційного потоку соціальних змін потрібно врахувати таке. Без еліти неможлива представницька демократія. Демократія - це спосіб існування, творення сучасної еліти. Без демократії неможлива самоорганізація та циркуляція еліт. Без циркуляції еліт, підгруп еліти, вільної конкуренції реально суспільно значимих талантів та професіоналізму персон, належних до еліти, є неможливим саме існування еліти. Адже еліта в сучасному інформаційному суспільстві - це в першу чергу те, що англійці називають self-made, що українською звучить "зроби себе сам". Тобто персону, яка належить або хоче належати до еліти, повинна постійно вдосконалюватися, будувати сама себе, розвивати власний інтелект та професіоналізм за суспільно значимими критеріями. Еліта в сучасному розумінні цивілізованого світу повертається до первинного значення слова "кращі". Причому кращі конкретно в якійсь суспільно потрібній справі. Але в нашому транзитному суспільстві "кращі" у верхах ще тільки в проєкті. Тому в перехідних суспільствах насамперед необхідно розрізняти класи: "еліта за статусом", "еліта за позицією" та "еліта за смыслом". Адже, виходячи з того, до якого із класів належить високопоставлена персону, - таку функціональну роль вона насамперед виконує в цілому. Сьогодні в Україні для подолання тупика "вічного транзиту" необхідно генерувати та акумулювати еліту державницьку як за позицією, так і державницьку за смыслом.

Одною із найважливіших функціональних ролей державницької еліти має стати об'єднання регіонів та етносів країни на позитивних прикладах зростання успішних людей, здатних ставати національними символами, брендами, героями держави. Людей, які своїми талантами доростають до державницької еліти. І таким людям є куди зростати лише тоді, коли справжня державницька еліта, еліта в ціннісному розумінні існує або зароджується. Це той внутрішній конфлікт процесу самоорганізації, який потрібно розв'язувати евристично. Державницька еліта як еволюційно ефективна соціальна конструкція повинна мати внутрішнє багатство та

складність різноманітності. Вона повинна бути перехресно структурована за галузевими, майновими, статусними, суспільно авторитетними та іншими ознаками-площинами свого відтворення. Тоді вона здатна виконувати роль державницької еліти і мотивацією, і за статусом, і за потенцією. Тоді вона стає важливим стабілізуючим чинником розвитку економіки та агрегатом успішного державного управління.

Висновки. Однією із важливих ознак еліти транзитної країни є не стільки те, чи є вона "національною" елітою за етнічною ознакою належності до поліетнічного народу України, як те, чи є вона космополітичною або державницькою. Державницька еліта - це та, яка здатна бачити культурне цивілізаційне різноманіття сучасного світу через самобутню культурну та економічну діяльність народу України як самодостатнього актора міжнародних економічних відносин та світової політики. Космополітична еліта - це та, яка хоче долучитися до всіх споживчих можливостей шляхом некреативного використання багатств українського народу для свого елітного існування.

На сучасному етапі державотворення в Україні сформовані ще тільки групи псевдоеліти та квазіеліти. Вони мають дещо модифіковані "залишкові" ознаки "знаті" попередніх формацій: номенклатурної владної ієрархії, феодално-станової ієрархії, оточення правлячого двору. Мають набуті класифікаційні ознаки: статусно-кланового істеблішменту, катастрофічного майнового відшарування від мас, інформаційно-маніпулятивних холдингів, клубів "трансдержавних" громадян, кооперативів за місця у виборчих списках.

Професійні та творчі еліти України де-факто розформувалися під тиском нестачі можливостей доступу до ресурсів внаслідок нездатності до формування замкнених циклів віддачі від інтелектуального продукту, невміння та відсутності характеру відстоювати інтереси розвитку професійних сфер та частково переродилися в квазіеліту.

Важливим "завданням" сучасного етапу державного будівництва є "самоорганізація" державницької еліти. Без державницької еліти немає самоорганізаційних соціальних підстав для раціонального вибору владою стратегічних орієнтирів державного розвитку України як суверенної, політично та економічно самодостатньої держави.

Формування державницької еліти може відбутися внаслідок комбінації процесів самоорганізації та організованого впливу із сегментів чинного на поточний момент істеблішменту, груп політико-партійної (депутатської) квазіеліти, із "реконструйованих груп" працівників інтелектуальних сфер, підкріплених можливостями формування (та управління) власних значних фінансово-економічних ресурсів. Для цього суспільство повинно усвідомити значимість еліти для державного управління, явно формулювати до претендентів вимоги розуміння цінності державницької позиції, змінити правила та механізми відбору до протоеліт, які в процесах самоорганізації здатні дорости до державницької еліти.

Державницька еліта як еволюційно ефективна соціальна конструкція повинна мати внутрішнє багатство та складність різноманітності. Вона має бути перехресно структурована за галузевими, майновими, статусними, суспільно авторитетними та іншими ознаками-площинами свого відтворення.

Список використаних джерел

1. Ашин Г. К. Современные теории элиты: критический очерк / Г. К. Ашин. - М., 1985.
2. Осипова Е. В. Социология Вильфредо Парето : политический аспект / Е. В. Осипова. - СПб., 2004.
3. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс : сб. / Х. Ортега-и-Гассет ; пер. с исп. - М., 2001.
4. Карабущенко П. Л. Антропологическая элитология / П. Л. Карабущенко. - М., 1999.
5. Моска Г. Правящий класс / Г. Моска // Социолог. исследования. - 1994. - № 10.
6. Миллс Р. Властвующая элита / Р. Миллс. - М., 1959.
7. Mannheim K. Człowiek i społeczeństwo w dobie przebudowy. Warszawa. -1974. - S. 120
8. Lasswell H. D. Power and Society. A Framework for Political Inquire / H. D. Lasswell, A. Kaplan. - N.Y. and London, 1950. - P. 208-21.
9. Шульга М. Владна еліта / М. Шульга // Віче. - 2007. - № 8. - С. 48-55.
10. Пірен М. Інноваційний потенціал еліти як чинник реформування системи державного управління / М. Пірен // Буковин. вісн. держ. упр. - 2011. - № 3. - С. 40-46.

11. *Крюков О.* Основні підходи до трактування політичної еліти в історії політичної думки / О. Крюков. - К. : Вид-во НАДУ, 2005. - 204 с.
12. *Ріктор Т. Л.* Владна еліта в умовах нестабільності українського суспільства / Т. Л. Ріктор. - К. : Софія-А, 2007. - 273 с.
13. Еліта: витoki, сутність, перспектива / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєєв (та ін.); за ред. В. Г. Кременя. - К. : Т-во "Знання України, 2011. - 527 с.
14. *Нижник Н.* Домінуючі тенденції у сфері оцінювання людських ресурсів у державних службах країн Європейського Союзу / Н. Нижник, Л. Пашко // Вісн. УАДУ. - 2003. - № 2. - С. 439-443.
15. *Гочарук Н. Т.* Управління керівним персоналом у сфері державної служби України: теорія та практика : монографія / Н. Т. Гончарук. - Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2012. - 343 с.
16. *Тоффлер Э.* Третья волна / Э. Тоффлер. - М. : АСТ, 2010. - 784 с.

УДК 35:004

Грицяк Н.В.,

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри інформаційної політики
та технологій НАДУ, заслужений діяч науки і техніки України

Електронна демократія: простір довіри та політичної взаємодії

У статті проаналізовано джерела е-демократії, обґрунтовано необхідність формування і реалізації державної політики е-демократії як інструменту формування простору довіри та політичної взаємодії.
Ключові слова: е-демократія, державне управління, політика, участь громадян, управлінське рішення.

Грицяк Н.В. Электронная демократия: пространство доверия и политического взаимодействия
В статье проанализированы истоки э-демократии, обоснована необходимость формирования и реализации государственной политики э-демократии как инструмента формирования пространства доверия и политического взаимодействия.

Ключевые слова: э-демократия, государственное управление, политика, участие граждан, управленческое решение.

Gritsyak N.V. E-democracy: the space of trust and political engagement

The paper analyzes the origins of e-democracy, the necessity of formation and implementation of public policy e-democracy as an instrument of forming a space of trust and political engagement.

Key words: e-democracy, governance, politics, citizen participation, management decision.

Постановка проблеми. З часів античної Греції демократію гарантує лише найширша участь громадян. Але професіоналізація державного управління звужує поле для такої участі. Прийняття важливих управлінських рішень одноосібно чи навіть колегіально політиками та посадовцями послаблює інтерес громадян до публічної політики, а зниження громадянської активності дозволяє посадовцям розширювати поле своїх повноважень та створює умови для зловживання владою. Таким чином, демократія без життєвого простору для її здійснення стає суто символічною, замість того, щоб бути демократією участі.

У символічно демократичному світі основна взаємодія між громадянином і владою здійснюється в обмеженому та офіційно врегульованому просторі виборчої кабінки, де перші користуються своєю владою протягом кількох секунд. Проте відразу після цього влада, легітимізована виборами, починає діяти через посередників і залишає громадян тільки спостерігачами. Громадяни, які відокремлюються від процесу вироблення політики і лише зрідка голосують за лідерів, мають такий слабкий зв'язок з демократією, що сам політичний процес стає здебільшого адміністративно-управлінським [2, с. 147-148].

Професор Оксфордського університету Стівен Коулмен зауважує: "Розмитість демократичного простору збігається з атрофією громадянської культури. Сьогодні більше людей, ніж будь-коли, можуть голосувати, але найменше, ніж будь-коли за всю історію цього універсального права, ним користуються. Віра людей у парламенти та інші інститути представницької демократії знижується. Засоби масової інформації намагаються донести сюжети та образи демократичного представництва до людей, але факти свідчать, що більшість громадян - замість